

RADOST PUTOVANJA

*Zapadna zvezdo! Biseru s mora!
Kubo predivna! Noć veo gusti
Preko neba kad sjajnog ti spustiš,
Kao kad tuga čelo izbora...
Sada na put krećem!...Posle ovih zora...*

Pesnikinja Avaljende

Draga moja Saputnice, nestaju slike iz moga sećanja, vreme našeg boravka na Kubi postaje maglovito, prozirno kao talasi okeana, penušavi i beli raspršuju se u pesku, i nestaju, bojim se, zauvek. Ti si umela da zapaziš svaku iskricu, i ja bih okretala glavu u pravcu gde si ti videla ono što ja ni opazila nisam, znala si sa ljudima, bolje od mene razgovarala si sa saputnicima; iznenadila bi me u prepoznavanju muzike, ritmu, umela si i sa mohitom i daikirijem, bolje nego što sam ja znala i ukus da prepoznam. I sada, pokatkad, čujem tvoj glas, prozukli, opominjući:

„Kako si to mogla da zaboraviš?“, a pamtim sve manje.

Sada jedino imamo svoje uspomene, možda različite, koje su zatočene u beskrajnom trenutku. Moja Kuba nepovratno nestaje, o kojoj sam ti godinama pričala, razaraju je tamne senke zaborava. Vreme je da otkrijemo našu Kubu.

Iz moga grada, dok još ni svanulo nije, a sneg zavejao, hitala sam na aerodrom, pokušavajući da smetnem brigu o zaboravljenim stvarima i isključenim aparatima, o dva mala stvorenja o kojima bi trebalo drugi da se brinu, a njih nigde nije bilo. Košmarna noć ostala je iza mene. Ujutru, u svom stanu, dok sam proveravala stvari, pasoš i novce, na ekranu su promicale slike Crnjanskog, u vreme kada je malo ko budan, malo ko je mogao da ga čuje, slušala sam ga, i gledala film o njemu. On, oduševljen, i sa ushitom govorio je o snežnim planinama, o Grenlandu, a ja sam uvek stremila ka toplim predelima. Gde su oni njegovi konji čije će tragove prekriti snegovi? Moji su snegovi prekrili onaj dan, kada sam sa Crnjanskim sedela, na tvrđavi Petrovaradinskoj, i sve zaboravila, sve što je govorio – postala je tama. Drugi su o tome pisali, svega se setili, pomenuli, moja su sećanja potamnela, nepovratna, nesigurna – nikakva.

Ni lepi prozraci svitanja nisu mi ništa značili, ni sanjiva ni budna, kroz sneg i studen, ušla sam u hol aerodromske zgrade, ugledala nekoliko poznatih lica. Tebe, draga moja, i tvoje Unuke, nigde nije bilo.

Pohitala sam da sednem pored prozora, i tek što sam počela da širim svoje stvari, prišla si, priseti se, i rekla da je to tvoje sedište, i sedište za tvoju Unuku. To, eto, jasno i svetlo pamtim, nasmejala si se, izgovorila svoje ime; pomislila sam: o, kakva namćorasta žena.

Do Pariza smo ponešto mrmorile, o deci, vremenu koje, nadale smo se, da će biti prijatno, sunčano. I još mnogo toga važnog – i sve sam zaboravila. Više sam kroz prozorčić gledala, a manje tebe slušala, bila sam zadivljena Alpima pod snegom, njihovom zastrašujućom lepotom, oštrim liticama koje su stremile ka nama. Tek kad si rekla:

„Večiti sneg” i nasmejala se: „Dole su Alpi” i ponovila: „Dole je večiti sneg”, pomislila sam: čudna neka Saputnica.

Ti se svega sećaš, svake izgovorene reči, pamtiš oblak u koji sam zagledano piljila, a ništa o njemu ne umem sada da ti kažem, ti znaš, umeš, da misli svedeš u jasne reči. Od oblaka sam htela da stvorim penu, jastuk, izmišljala sam koještarije, ti si, Saputnice moja, jednostavno rekla:

„Dim i cigarete”.

Taj dim i cigarete bili su nam zamajac na aerodromu „Šarl de Gol” u Parizu, toliko velikom da smo prvo sele da popijemo kafu, da se snađemo, upoznamo, da kafu sa sobom ponese u potrazi za mestom gde se može pušiti.

Ako bih ti sada napisala da se dobro sećam, da smo se lako i vedro snalazile po prodavnicama, restoranima, kako smo razdragano čavrljale, znam da bi me čudno gledala, ali ti umeš, ti znaš – da mi ništa ne kažeš. Znam da je na ulazu bila Naša žena, koja, čim bi vide-la izgubljene osobe sa velikim rancima, i prodornim glasovima, baš ona se tu našla da nam pomogne. Zapravo, objašnjavala je jednoj našoj Nevoljnici kako da se snađe na putu za Vašington, ta Nevoljnica već nekoliko godina odlazi tamo, da čuva decu kod naših iseljenika. Sve mi je to ispričala, nadajući se da ću joj biti od pomoći, a ja ništa drugo nisam umela, samo da je zapitkujem: te koliko vremena provodi kod njih, zar samo pola godine, pa lepo je plaćaju, mesečno joj ostane hiljadu petsto dolara. Radila bi i drugu polovinu godine, ali tada dolaze roditelji tih ljudi kod kojih ide:

„A kuda sada da krenem?”, pitala me je, ništa nisam znala da joj kažem. Gospođa Nevoljnica pričala je kako nikada ranije nigde nije radila i da su joj to jedina

primanja. Napomenula je kako lepo održava kuću, i da još bolje čuva njihovu decu, nema slobodnih dana, a nisu joj ni potrebni, pare štedi, čuva ih ko oči svoje, i dobro joj je, o, baš joj je dobro u tom Vašingtonu.

Ako nisam znala da je na pravi put izvedem, tu se našla Naša žena, a lepa i neposredna, živela je nekada u Kragujevcu, razvela se i već deset godina je u Parizu sa kćerkom. Zapravo, bivši muž joj je iz Kragujevca, pa je kćerku povremeno slala kod njega, a sada, uglavnom on dolazi u Pariz. Kad je Nevoljnicu na pravi put uputila, zajedno sa nama krenula je ka izlazu iz zgrade, u žicom ograđeni prostora, to je bilo sveto mesto – za pušače. Ko u kavezu da smo bile, sećaš li se, Stano moja, kako smo drhtale od hladnoće, ali se dima nismo odrekle, ni Nevoljnice niti Naše žene, koja nas je, potom, uputila u pravom smeru, a mi otišle u suprotnom.

Kada smo nas dve krenule ka izlazu, ušle u autobus, i izašle na pravi izlaz, koji me vrag terao da proverim, i jedan mamlaz nas je vratio, čak mahnuo konduktoru da sačeka. Vozile smo se pola sata, sa još jednim našim saputnikom. Ogroman, ponavljam, ogroman je aerodrom „Šarl de Gol“. Ogroman prostor bio je i u nama, prostor u kome je započelo naše upoznavanje. Onoliko koliko je potrebno, mislila sam tada, za dobro druženje, a potom će, kao i na svim putovanjima, likovi nestajati i bledeti na fotografijama, i da ćeš i ti izbledeti u sećanju.

Ipak, draga moja, pamtim da sam zabacila glavu na onu stranu odakle je dolazio tvoj glas, da te bolje čujem, nešto si prozuklo rekla o benzinskim pumpama, a meni je bilo drago, nadala sam se, biće zanimljivih priča, sigurna sam bila, da se iza jasnog i otvorenog lica, kriju nagoveštaji meni nečeg nepoznatog i dalekog. Pomislila sam, možda bi i ti mogla biti uvučena u moju priču.

Ako sam zapisala da je aerodrom „Šarl de Gol” velik i da smo po njemu tumarale, autobusom u krug; ono što smo potom videle, nekoliko sati čekajući let za Havanu, bilo je samo prazno lutanje. Mnoštvo prodavnica, a ni u jednu nisam ušla, ništa nisam ni pogledala, a ipak upamtila sam tu raznolikost. Izgleda da mi ništa nije bilo potrebno, kada se nisam ni osvrnula. Nisu mi bile potrebne cigarete, ali smo, ipak, otišle u mali ćumez u koji su se gurali svi mogući pušači iz ko zna kojih zemalja pristigli.

Samo su se jezici razlikovali, likovi se od dima nisu ni videli.

Uzela sam nekoliko časopisa, one modne, luksuzno opremljene, skoro ni prelistala nisam, a onaj sa naslovnom fotografijom Meksika, pažljivo sam listala i ponela sa sobom. Listala sam ga i u Havani, u kasne noćne sate, dok sam čekala Olju da se vrati i da joj vrata otključam. Taj časopis sam potom ostavila u prostoriji za doručak, domaćinima. Nisam htela da sanjarim o Meksiku, dok sam u sebi upijala Kubu.

Poslednjih pola sata, kao da sam samo piljila u ekran, očekujući da najave naš let. Tvoja Unuka bila je živahna, slala poruke, telefonirala, čavrljala sa onima koji su se zadesili pored nje. Onda sam i sama napisala poruku, pitajući se da li se neko brine o moja dva mala stvorenja, samo da ih nahrani i pomiluje, i tek sutradan, na obali Atlantika, stigla mi je umirujuća poruka.

Kasnije, od Pariza do Havane, sedela sam pored Dragane, iz Beograda, devojke tridesetih godina, informatičarke, nismo bile pričljive, nisam imala pitanja, nešto sam samo mucala. Nisam razumela sve što je govorila, mladoliko je izgledala, a pričala je o prošlim vremenima: želi da vidi sadašnju Kubu, i da je uporedi sa onom pre jednog veka, kada je stekla nezavisnost,

kada je bila za Amerikance pravi eldorado, kada je, čak i privreda, bila sastavni deo američke trgovine, kada su avioni iz Majamija i Havane bili kao da autobusom ideš kod rođaka, dolazili su Ameri – na rulet, i u kockarnice, a i bogatiji Kubanci malo-malo pa su u trgovinu kod svoje „braće” išli. Pomenula je neke Jenkije, koji su, svojom voljom, ni manje ni više, nego četiri puta na Ostrvo dolazili, „vozicali se biciklima” po Kubi, a potom platili ogromnu globu. Stan si za te pare mogao kupiti.

Mogla sam da joj kažem, da se vrati u sadašnje vreme, da toga više nema, ali su me dva mladića upitala za Sina. Milan Savić, i njegov drug, lepo su mi rekli da su zajedno sa mojim Sinom studirali, a ja sam pomislila: kud baš vas dvojicu ovde da sretnem? Lepog li iznenađenja.

Gledala sam filmove, osvrtnala se da vidim šta rade saputnici, tebe sam videla zamotanu, preko kose obavila si šal, huktala da ti smeta klima uređaj, uzvrpoljila si se, a onda sam zaboravila na tebe. Upiljila sam ka gospodinu, čas se hvatao za čašu vina, potom je lickao sladoled, mene je grebalo grlo pa sam oblizivala usne gledajući njega kako uživa; dremež. Dosadni Francuzi samo su se šetkali, malo po malo pa me tresnu po ramenu. Kad bih pogledala kroz prozor, kroz oblake sam uranjala u plavetnilo okeana.

HAVANA – MIRIS LULE DUVANA

*Život je cigareta
Ugarak, pepeo i žar,
Jedni ga puše u žurbi
Drugi se slave njim*

Manuel Maćado, *Andaluzijske pesme*

Veliki napor činim, moraš to razumeti, htela bih da svaki detalj bude jasan, kad slika zatamni, i postane bleđa, kad nestanu boje, veruj mi, onda ih smanjujem, uveličavam, povećavam fotografije, nekad na ekranu, manje posežem za albumima; da li to znači da nadomešćujem ono što je nepovratno izbrisano. A mogla bih, iznebuha, da te nazovem, priupitam: na primer, o našim koferima, šta si ti upamtila one večeri, na havanskom aerodromu, kad smo se prizemili.

Da li je to bilo dva sata, po našem vremenu, ili po njihovom, šest sati razlike, u svitanje, kad smo ugledale mrlje od svetiljki malog aerodroma. U Beogradu su tražili i cipele da izujemo, u Parizu nikako, pa ni u Havani. Mislim da smo sat vremena čekali naše prtljage, vrpeljila sam se, praznina, moja brzopletost, samo da što pre izađem, da vidim. Da vidim: šta? Šta sam očekivala? Moj novi kofer bio je umazan, ti si svoj zaštitila, umotala ga ko sarmu. Oni uokolo isto su učinili: neće niko otva-

rati njihove torbe, potkradati ih, mrmrljali su zadovoljno.

Menjali smo dolare, evre, ko je šta poneo, da nam se nađe u jutarnjim časovima, kad ni svanulo još nije. Na Kubi i dalje postoji dualni monetarni sistem, mada se, sporo, presporo, radi na njegovom ukidanju. Kazala si mi, sećaš li se, da prebrojim pare:

„Novci su za brojanje, a ne za verovanje”, niti sam znala, ni umela, u žurbi i redovima, a onda, čule smo, zar ne, kako su, njih šestoro loše prošli u menjačnici, kako koji, a svi zakinuti za dvadeset do pedeset evra. Samo je tvoja Unuka prevaru odmah primetila, posvađala se, došla je i Nevena, naš vodič, i zabunom manje dato, ubrzo je bilo vraćeno. Drugi su kasno uvideli manjak. Tako je sa nadmudrivanjem počeo naš boravak. Dugo su se naše saputnice koškale u menjačnici, nas dve smo ćutale, sećaš li se. I pušile, zadovoljno.

„Čuvaj pasoš”, odsečno si rekla svojoj Unuci, a onda si se meni okrenula:

„Pasoš se ovde izdaje na šest godina, a svake dve se obnavlja, i svako produženje košta dvesta dolara. Jedna njihova godišnja plata.”

Sada ti mogu pisati o onom što ti tada nisam rekla, o prvom utisku dok sam udisala vazduh, topao i blag. Po njemu pamtim zemlje u koje bih rado da se vratim, u predele koje i sada nosim u sebi; znaš li da je Indija, ali i Koreja, možda i Kina, a sigurna sam da je to i Vijetnam, ono o čemu ti nikada nisam pripovedala? Izmiče nam vreme, posustajemo, a morale bi, najzad, da zastanemo, u nekoj zabiti, da svedemo naše rečenice na minimum, da ti, koja umeš i znaš, a škrta na rečima, preneseš ono što si upamtila i da mi pričaš o zemljama u koje nikada neću otići. Ti si sveta videla.

S A D R Ž A J

Radost putovanja	7
Havana – Miris lule duvana	13
Vinjales – Farma duvana	39
Hemingvej – Beskrajna priča	53
Na obali Santa Marije	74
Varadero – Pre nego što padne noć	87
Kaldrmom kroz Trinidad	104
Santa Klara – Če Gevara	116
<i>Brodski dnevnik sa Ostrva Iguana</i>	138
Jahanje na konjima po planinama	
Topes de Koljantes	148
Fidel Kastro	162
Život na Kubi	183